

کار تصحیح در ایران کم ارج است

دکتر سیدحسین موسویان، عضو گروه فلسفه اسلامی مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران است. وی سال‌های بسیاری از عمر خود را به تصحیح کتب فلاسفه اختصاص داده است از تصحیح مجموعه آثار ملاصدرا تا مجموعه آثار شیخ الرئیس ابن سینا. التعلیقات اثری مهم، که یکی دو ماه پیش هم‌زمان با انتشار کتاب سخن ابن سینا و بیان بهمنیار رونمایی شد. التعلیقات اثری از ابن سینا با تصحیح دکتر سیدحسین موسویان بود و سخن ابن سینا و بیان بهمنیار اثری از دکتر دینانی. هر دو اثر در دایره ابن‌سینا پژوهی قرار می‌گیرد، اما تصحیح نسخ خطی کمی سخت تر، چرا که نیازمند نور چشم و خون دل است.

سیدحسین موسویان در مراسم رونمایی ابن سینا از خون دل خوردن در تصحیح نسخه خطی گفت «کار تصحیح در ایران کم‌ارج است». آنچه در ادامه می‌آید گفت و گو با این پژوهشگر درباره تصحیح متون است.

به عنوان نخستین سوال، چرا همواره از تصحیح متون خطی به ویژه فلسفه به‌عنوان کاری دشوار یاد می‌شود و اساساً تصحیح یک متن فلسفی چه مصایبی را برای مصحح به‌همراه دارد؟

پاسخ این سوال را با ارایه یک مثال می‌دهم. اکنون بازار نشر مملو از کتاب‌های مختلفی است و هر یک از این کتاب‌ها فرآیند مختلفی را طی می‌کنند تا به دست مخاطب برسند، از تالیف کتاب گرفته تا ویرایش، تایپ متن، صفحه‌بندی، جلد و ... این سیر درباره انتشار هر کتاب مصداق دارد.

حالا فرض کنید در نخستین چاپ یک اثر، اشتباهاتی وجود داشته باشند. می‌توان این اشتباهات سهوی را در چاپ بعدی اصلاح کرد اما درباره نسخه‌های خطی که یادگاری از قرون گذشته‌اند، امکاناتی در اختیار نبوده است تا نویسنده بتواند برخی اشتباهات را اصلاح کند. در واقع، امکانات آن زمان همان کاتبان بودند، نویسنده متن درست و صحیح را به کاتبانی می‌داد که گاهی آشنایی اولیه هم با موضوع متن نداشتند. بنابراین، اغلب متن بازنویسی شده فارغ از خط‌خوردگی‌ها، قربانی ناآگاهی کاتبان می‌شد، چراکه گاهی کاتب مفهوم را درک نمی‌کرد یا به اشتباه واژه‌ای دیگر را کتابت می‌کرد. البته این تنها یک طرف قضیه است. تصور کنید متونی که قرن‌ها پیش با مرکب نوشته شدند، در معرض آب و هوایی مختلف قرار گرفتند و نامفهوم و ناخوانا شدند. در چنین وضعیتی تنها یک مصحح وارد که بر موضوعات نسخه اشراف دارد، می‌تواند از این نوشته‌ها سر در بیاورد، به‌ویژه حوزه فلسفه که مملو از اصطلاحات دشوار و تخصصی است.

پس آن چه کتابت می‌شد، به‌نوعی استنتاج همان کاتب بوده است؟

بله، گاهی این نگرش درستی است، چون آن‌ها اهل خط بودند و سواد علمی نداشتند. ضمن این‌که وضعیت مثل این روزگار هم نبود که یک متن چندین مرتبه بازبینی شود.

در رونمایی از التعلیقات، جمله‌ای را بیان کردید که اتفاقاً تیتراژی از خبرگزاری‌ها شد. شما گفتید کار تصحیح در ایران کم‌ارج است، چرا؟ چه موضوعی باعث شد تا این نتیجه را بگیرید؟

اکنون به جمله آن روز این واژه را نیز اضافه می‌کنم که کار تصحیح در ایران کم‌ارج و البته کم‌اجر است؛ که اگر چنین نبود، این حوزه تخصصی از سوی برخی به کار خدماتی تعبیر نمی‌شد!

منظور از خدماتی چیست؟

برخی می‌گویند کار تصحیح تولید نیست و خدماتی است! این نگاه نه تنها بازاری، بلکه کوتاه‌بینانه است. شما سال‌ها بر سر تصحیح یک متن فلسفی از فلان فیلسوف وقت می‌گذارید، عمر و زمانی را که می‌توانستید تالیف کنید یا با خانواده سپری کنید بر این کار می‌گذارید و با عشق علاقه کار تصحیح و مشکلاتش را به جان می‌خرید. آن وقت بعد از چندین سال به زحمت شما می‌گویند کار خدماتی بوده است و علمی نیست و در نهایت مبلغ ناچیزی به شما می‌دهند.

چنین اظهار نظرهایی البته گاهی شنیده می‌شود. به نظرتان چگونه می‌توان وجهه کار را تغییر داد. به بیان دیگر، از چه راهی باید این رویکرد غلط نسبت به تصحیح به‌ویژه تصحیح متون فلسفی را که بیشتر متون ما اتفاقاً فلسفی هستند، عوض کرد؟

نخست این‌که علمی بودن کار تصحیح باید جا بیفتد. این کار مهم در صورتی ممکن می‌شود که نگرشی آکادمیک به موضوع داشته باشیم. تصحیح کار دشواری است که بدون علاقه، همت و داشتن اطلاعات کافی به نتیجه نمی‌رسد. باید رشته‌ای برای تصحیح در دانشگاه ایجاد شود و دانشجویانی در این رشته تربیت شوند. دوم این‌که حوزه تصحیح نیازمند مساعدت مسوولان اجرایی است.

روند تصحیح متون فلسفی در کشورهای دیگر چگونه است؟

در برخی کشورها به کار تصحیح ارج فراوانی می‌گذارند، چراکه سندی از گذشته علمی آنان محسوب می‌شود. خوب است بدانید که بسیاری از متون فلسفی ما در کتابخانه کشورهای دیگر نگهداری می‌شوند و گاهی نسخه‌هایی که دست آنان است، از نسخه‌هایی که ما در اختیار داریم بسیاری قدیمی‌تر است.

آیا شرایط مساعدی برای بازدید متخصصانی مانند شما از این کتابخانه‌ها فراهم شده است؟

پیش از هرچیز باید بگویم مایه تأسف است که میراث فلسفی ما در بسیاری از موارد در آرشیو دیگران نگهداری می‌شود. در پاسخ به این پرسش هم باید بگویم گاهی موقعیت برای سفر به این کشورها فراهم می‌شود اما اولاً این فرصت برای هر مصححی فراهم نمی‌شود و ثانیاً ساز و کار مشکلی برای دریافت میکروفیلم این نسخه‌ها وجود دارد. دنیای امروز دیگر دنیای زمان مرحوم مینوی نیست که به آن سختی از نسخه‌ها عکس می‌گرفت. جا دارد مسوولان در این باره چاره‌اندیشی کنند و مشکل را برطرف سازند تا دست‌کم بتوانیم برای مثال متون و نسخه‌های خطی فلسفی قدیمی‌تر از آنچه را که خودمان داریم، ببینیم و تطبیق

دهيم.

منبع: موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران